

INTERVJU

FOTO TINA DOKL, GORENJSKI GLAS

MAŠA OGRIZEK

Intervju ob izidu stripa *Bobri*: Peter Škerl in Tadej Golob “*Nekdo, ki ne bere, naj tega stripa raje ne prime v roke*”

Založba Škrateljč je poleti izdala strip *Bobri*, ki je nastal po epski pripovedi Janeza Jalna. Avtorja, ilustrator in stripar Peter Škerl ter pisatelj in scenarist Tadej Golob, sta se trudila v čim večji meri ostati zvesta izvirniku. To je bila zahtevna naloga, sploh ker je bilo treba sedemsto strani romana zgostiti v dvesto strani stripovske pripovedi. Z avtorjema smo se pogovarjali o tem, da *Bobri* niso zgolj pripoved o življenju koliščarjev, ampak tudi o medvojnem času, ko so nastali. In se spraševali, kaj lahko povedo sodobnim bralcem in bralkam, saj so v nekaterih ozirih – sploh kar se odnosov med spoloma tiče – anahronistični. Vizualno je strip *Bobri* presežek, ki se že s samo naslovnico vtisne v (kolektivno) zavest. Pa vendar se, vsaj meni, zastavlja vprašanje, ali so tovrstne priredbe kanoniziranih literarnih besedil zares smiselne. Ne bi bilo bolje ustvarjati sodobnih avtorskih stripov? Sploh ob dejstvu, da imamo v Sloveniji omejeno količino (dobrih) risarjev, scenaristov, pa tudi finančnih sredstev, namenjenih stripu.

Urednik Uroš Grilc v predgovoru zapiše, da imata oba afiniteto do *Bobrov*, je to res? Se spomnita, kdaj sta jih kot otroka oziroma mladostnika brala in kakšni so se vama zdeli kot bralcema?

Tadej Golob: Jaz se niti ne spomnim, kdaj natančno sem jih bral. Moralo je biti enkrat v osnovni šoli. Bral sem izdajo, ki je izšla v zbirki Zlata knjiga pri Mladinski knjigi. Kot bralca so me potegnili nenavadna imena in opisi neke zelo oddaljene družbe. Ko me je urednik Uroš Grilc povabil, da naj bi adaptiral besedilo, sem bil takoj za. Ko sem *Bobre* začel ponovno brati, po več kot tridesetih letih, se nisem dejansko ničesar več spomnil.

Kako pa ste ob vnovičnem branju gledali na *Bobre* kot pisatelj?

Tadej Golob: To je eden redkih epov v slovenski literaturi; zgodba, ki teče skozi eno celo generacijo. Zdelo se mi je sveže, sploh za leto 1943, ko so bili napisani. Sam romana ob ponovnem branju nisem bral oziroma doživljal kot zgodbe iz bronaste dobe na ozemlju današnje Slovenije, ampak kot zgodbo iz štiridesetih let dvajsetega stoletja.

Kaj pa vi, Peter, se spomnite svojega prvega branja? In kako ste *Bobre* ponovno brali, najbrž drugače, bolj kritično?

Peter Škerl: Jaz sem *Bobre* prvič bral v kakšnem osmem razredu. Težko sem se prebijal, saj Janez Jalen dogodke niza preveč linearno, ne razvija jih dalje, niti ne gradi širše slike koliščarjev. Nekatere stvari sedaj razumem bistveno bolje, kot sem jih takrat. Čas koliščarjev je Jalen zelo romantično opisoval. Velik del pripovedi so odnosi med njimi. Pričakoval bi, da bo pisatelj naredil tudi odmik od samih odnosov, pogledal nanje z distance, jih umestil v širši kontekst, a tega ne stori. Nekatere motive v romanu zelo na hitro vpelje oziroma razreši. Argonavte denimo. Pa odnos med očetom Ostrorogim Jelenom in njegovim sinom Presukanim Lisjakom, ki se celotni drugi del borita za Zorno Kalino, a slednjič sin preprosto odide k plemenu Torovcev. Mislim, da so na Jalnovo pisanje vplivali fimi, ki pa so v tistem času šele začeli prihajati k nam. Nanj so najbrž vplivale tudi skavtske organizacije, ki so se oblikovale v tistem času, od tam najbrž tudi izvirajo poimenovanja literarnih likov: Ostrorogi Jelen, Brkati Som, Jezerna Roža, Bela Ovca ...

Zakaj prav medij stripa? Tadej, kot ste že omenili, gre za epsko pripoved, v kateri je dogajanje zelo zgoščeno, pojavlja se res veliko likov. Sama sem pomislila, da bi bil nemara najprimernejši format zanje televizijska nadaljevanka, da ne rečem telenovela.

Tadej Golob: Mislim, da je strip enostavno največ, kar si lahko privoščimo.

Vas je kot scenarista frustriralo, da ste imeli na voljo tako malo prostora za razvoj likov, pa tudi same pripovedi? Priznati moram, da sem kot bralka težko sledila pripovedi, s težavo sem tudi vizualno ločila med seboj tolikšno množico likov, četudi sem si pogosto pomagala s predstavitvijo na predstraneh stripa.

Tadej Golob: Jaz sem se omenjenih težav pravzaprav zavedel šele na koncu, ko sem že končal z delom in mi je Uroš predlagal, naj dodam seznam glavnih oseb. Šele tedaj sem videl, da jih je zares ogromno. Sem pa seveda ves čas tudi med njimi delal selekcijo.

Peter, kot ste že omenili, Jalen bolj linearno niza zaplete, kot jih zares razvija, zato ima bralec stripa hitro občutek, da gre za ponavljanje enega in istega motiva: menjave žensk. Gledano antropološko je bila to zares ena od značilnosti plemenske ureditve, a je za bralca monotono. Tadej, ste kot scenarist pomislili, da bi – ker ste imeli na voljo le dvesto strani stripa – omejili dogajanje in bi bolj poglobljeno peljali le eno pripovedno linijo?

Tadej Golob: Moram priznati, da si česa takšnega nisem niti upal. Zares sem se v veliki meri držal izvirnika. V bistvu sem želel narediti adaptacijo izvirnika, ne lastne priredbe oziroma predelave.

Peter Škerl: Na samem začetku smo se dogovorili, da nam bo roman služil kot okvir, podobno, kot je bilo že pri striparski priredbi Finžgarjevega romana Pod svobodnim soncem. Zdi se mi, da je Tadej zelo dobro opravil svoje delo in izpostavil stvari, ki so v romanu najpomembnejše, pri čemer stripa ni preveč obtežil z besedilom. Med samo stripovsko pripovedjo so tudi daljši navedki iz romana, povečini gre za opise narave, ki so fantastični.

Tadej Golob: Sam na te odnose nisem gledal kot na odnose med ljudmi pet tisoč let pred našim štetjem, ampak kot na Jalnovo predstavo o odnosih med moškimi in ženskami v začetku dvajsetega stoletja, kar je moja interna kritika piscu. Ena od večjih pomanjkljivosti te knjige je razplet na koncu, ko koliščarjem grozijo prišleki s porečja Save. In kaj naredi osrednji protagonist, ki je skozi vso pripoved načelen in pogumen? Preprosto požge celotno kolišče in zbeži na porečje Drave, ki že takrat ni bilo naseljeno. To se mi zdi ena taka bolj ‚domobranska‘ rešitev.

Zdi se mi, da se mora avtor – tudi če zgolj poustvarja delo – do njega opredeliti.

Kakšno je vajino mnenje?

Tadej Golob: Jaz si *Bobrov* predvsem nisem želel izboljševati.

Ampak denimo na strani 132 gre za posilstvo; vsaj jaz tako razumem ta prizor.

Peter Škerl: Poskušal sem omiliti prizor. V razvoju zgodbe je bila Zorna Kalina dodeljena sinu Ostrorogega, ta se izneveri in jo Ostrorogi vzame kot eno izmed žena.

Tadej Golob: Ja, ampak ob prebiranju stripa bralec ne dobi občutka, da gre za posilstvo, na to pomisli šele po Petrovi intervenciji.

Če bi bila jaz scenaristka ali pa risarka, bi dala eno črno stran, denimo, in morda le zvok ihtenja Zorne Kaline. V stripu sploh ni podana ženska perspektiva dogodka.

Na naslednji strani je opis prekrasnega jutra, ki sledi. Ostrorogi Jelen, ki je dovolj star, da bi bil lahko dekletov oče, pa si radostno požvižgava. Nista imela kot avtorja nobenih pomislekov? Že iz sočutja do ženskega lika, pa tudi s stališča sodobnih bralcev in bralk?

Peter Škerl: Ne, nisem pomislil, da bi lahko obrnil perspektivo. O odnosu med moškimi in ženskami veliko pove že dejstvo, da je med njimi zelo malo kakršnega koli dialoga. Zdi se mi, da se kot avtor ne morem opredeljevati, saj današnji družbeni kontekst ni primerljiv s tedanjim, ko so bili moški lovci, ženske pa so bile čuvarke ognjišč in so skrbele za otroke.

A vajin strip je vendarle izšel leta 2024.

Tadej Golob: Jaz si predvsem ne bi upal napisati *Bobrov*, saj ne vem, kaj je bilo pet tisoč let pred našim štetjem, kako so takrat doživljali, čutili ... Če bi bilo mojih ali Petrovih intervencij preveč, bi dejansko dobili moralko. Jaz sem se moral kot scenarist zelo ‚bremzati‘, saj so moji ideološki pogledi na svet zelo drugačni kot Jalnovi. V knjigi je tako glavni ‚bad guy‘ Neokretni Karp. Zakaj? Ker je levičar. Če je pisatelj leta 1943 napisal, da je levičar, to nekaj pomeni. Jalen je bil namreč duhovnik.

Peter Škerl: Jalen je *Bobre* pisal v času kulturnega molka, od leta 1940. Ko so Italijani okupirali Ljubljano, je bil zadnji koncert „Lipa zelenela je“ v Unionski dvorani, nato so razglasili kulturni molk. Jalen ga je prekršil, zato je bil po vojni tudi večkrat zaslišan. Jalnov pogled na ženske je bil zagotovo pogojen tudi s tem, da je bil duhovnik. Midva se tu ne moreva opredeljevati. Če bi se odločili, da imava kot avtorja vso svobodo, bi se sam stripa najbrž lotil drugače.

Tadej Golob: Jaz *Bobre*, kot že rečeno, doživljam kot Jalnov komentar predvojnega in medvojnega dogajanja na Slovenskem. Sam sem te stvari seveda opazil in so me zmotile kot levičarja. A sem sklenil, da se ‘dam na ketno’ in verodostojno prenesem original. Odnos do žensk – ki seveda ni odnos iz bakrene dobe, ampak je Jalnov odnos do žensk – sem seveda tudi opazil. V tem romanu pa je tudi ena stvar, ki se mi zdi zelo pozitivna in bi si jo morali vsi ponavljati. Sprta brata Ostrorogi Jelen in Neokretni Karp se v romanu večkrat skoraj pobijeta, a vedno nekdo posreduje, češ, brata nikar, kar je bil verjetno Jalnov komentar na vojno morijo.

Kot bralki se mi je zdel zanimiv vajn prikaz poganškega verovanja, kjer ima – edinkrat – ženski lik Bele Ovce osrednjo mesto. Vizualno predvsem ženski liki spominjajo na indijanke oziroma staroselke.

Peter Škerl: V likovnem smislu gre za mojo avtorsko interpretacijo – tako, kar se videza in oblačil tiče, kot same velikosti likov. Vprašanje je, če so bili koliščarji zares tako veliki. Vizualno je bilo zelo zahtevno razvijati te like, saj nekateri med njimi – z izjemo Ostrorogega Jelena in Bele Ovce, ki ste jo omenili, pa Presukanega Lisjaka – nenadoma enostavno izginejo iz pripovedi. Ko smo se prvič dobili z urednikom Urošem Grilcem na sestanku v gostilni Žabar, smo se odločili, da iz sedemsto strani dolgega romana naredimo dvestostranski strip, ki je v največji možni meri zvest izvorniku. Tadej je ohranil tudi večino dialogov, brez prirejanja.

Tadej Golob: Ker si že omenil gostilno Žabar, naj povem, da se tudi v romanu že pojavi ta zmerljivka. Jalnovo pleme izpod Alp, izpod Blejskega jezera, s Sivim Volkom na čelu, tako zmerja koliščarje z žabarji. Kot kaže, so že v bakreni dobi obstajale iste relacije kot danes. (smeh)

Peter Škerl: Saj tudi Karl May ni nikoli videl indijancev, pa jih je dobro opisal. Jalen nekatere stvari, kot sem že omenil, prehitro razreši. Motiv stika med različnimi kulturami, ko koliščarji gredo po sol, bi lahko bolj razvijal v daljše potovanje. Tudi razplet romana, požig, je slabo izpeljan. Prej so se tako požrtvovalno borili za to ozemlje, potem pa ga enostavno zapustijo – požgejo.

Tadej Golob: In Jalen to predstavi kot zmagoslavje, kot herojsko dejanje – da požgeš svoj dom in greš.

Sama romana nisem brala. Koliko je v njem poudarka na bolj antroploškem oziroma etnološkem vidiku? Zdi se mi, da bi bile samo izdelovanje kolišč in podobne teme zanimive za mlade bralce, v samem stripu pa niso v prvem planu. Delno je to dopolnjeno s spremnima besedama.

Tadej Golob: Strip je zelo verna odslikava romana. Nimam občutka, da bi Peter pri risanju zanemaril motive, kot so gradnja kolišč in različni običaji. Res pa je, da se mi medosebni odnosi zdijo zanimivejši od denimo gradbenih vprašanj takratnega časa.

Peter, omenili ste že, da ima v *Bobrih* pomembno mesto narava. A ste s samim izborom kolorita omilili dramatičnost menjave letnih časov? Tako denimo nimate kontrasta med belino dolge zime in potem zelenilom pomladi ipd.

Peter Škerl: Tehnike risbe in akvarela sem se lotil tako, da sem barvo spustil čez okvir. Ko gledaš strip kot celoto, funkcionira. Meni se je zdela pomembnejša atmosfera. Zdaj je zaradi formata zelo zgoščeno. Originalne ilustracije so po formatu za tretjino večje, a smo jih morali prilagoditi formatu serije Škrateljčevih stripov. Želim si, da bi nekoč izšel tudi velik format stripa.

Estetsko je zares neverjetno lepo, deluje. Ampak z vidika vsebine, odražanja pomena narave, menjave letnih časov za takratnega človeka, ki je bil še v večji meri oziroma bolj neposredno odvisen od nje, pa se mi zdi morda minus.

Peter Škerl: So nianse, zima je denimo hladno modra. Res pa je risba močnejši faktor kot sama barva.

Tadej Golob: Običajno imamo strip za lažji oziroma manj zahteven žanr, skozi katerega se lažje prebiješ. Ob najinem stripu pa sem dobil občutek, ko sem ga bral, da je celo zahtevnejši od samega romana, ampak na dober način. Zdi se mi, da ga moraš brati prav tako zavzeto kot originalne *Bobre*, če ne celo bolj. To se mi zdi njegova kvaliteta, ne slabost. Strip je namenjen tistim, ki imajo afiniteto do branja.

So primaren naslovnik mladostniki ali odrasli bralci?

Peter Škerl: Prva triada zagotovo ne. Ni sicer zelo arhaičen jezik, vendar je kljub temu kar zahteven za razumevanje.

Tadej Golob: Jaz mislim, da bi strip *Bobri* naslavljal mene kot najstnika. Ampak jaz sem bil najbrž edini v razredu, če ne na vsej gimnaziji, ki je prebral Tihi don Šolohova, tako da nisem merilo. Nekdo, ki ne bere, naj tega stripa raje ne prime v roke. Tisti, ki berejo, pa so ciljna publika.

Tadej, to je vaš prvi scenarij za strip. Se strinjate, da je pisanje scenarija za strip veliko bližje pisanju scenarija za tv nadaljevanko kot pisanju romana?

Tadej Golob: Ja. Za ta strip sem uporabljal isti scenaristični program kot za pisanje Jezera.

Vas mika, da bi napisali še kakšen stripovski scenarij?

Tadej Golob: Pri ustvarjanju stripa mi je zelo pomembno, da sodelujem z nekom, ki ga cenim kot ilustratorja. Za to, da bom sodeloval pri *Bobrih*, sem se odločil tudi po tem, ko mi je Uroš povedal, da jih bo ilustriral Peter. Zdaj pišem scenarij za nov strip, pri katerem sodelujem z Jurijem Devetakom. Pri stripu mi je najbolj všeč, da ko jaz že končam z delom, risar šele začneja (smeh). Peter je imel pred sabo še veliko dela, ko sem jaz že lahko bolj ali manj dvignil roke.

Koliko pa so bili *Bobri* časovno zahteven projekt? Tadej, koliko časa ste pisali scenarij? Peter, koliko ste potrebovali za risanje?

Tadej Golob: Jaz sem scenarij pisal po knjigah, ki so izšle v zbirki Zlata knjiga pri Mladinski knjigi. Scenarij po prvi knjigi in polovici druge sem končal pred septembrom 2020, preden sem imel nesrečo. To je bila prva stvar, ki sem jo

nadaljeval po nesreči. Novembra, ko sem prišel iz bolnišnice, po petnajst minut na dan, ker dlje časa nisem mogel sedeti za mizo, potem pa vedno dlje. Obenem so bili *Bobri* tudi preizkus mojih možganskih sposobnosti, ali so še tam, kjer so bile pred nesrečo. Pisal sem torej v dveh delih; za vse skupaj sem porabil kakšno leto.

Peter Škerl: Pripravljali smo se tri leta, risal pa sem intenzivno eno leto. Lansko leto je bilo zame zelo naporno, saj sem imel tudi osebno precej turbulenc, umrla mi je mama. Zato sem nekatere teme, denimo umiranje očeta, Brkatega Soma, in na koncu tudi Ostrorogega Jelena, bolj intenzivno čutil. Ko sem začel ilustrirati, sem imel cel kup vprašanj, predvsem, kako scenarij spraviti na dvesto strani. Pomembno se mi zdi, da sem pustil, da strip vmes zaduha, da so vključeni tudi pogledi na hribe, na krošnje in ptice. Da bralec zaduha in se pripoved umiri. Tega bi si sam želel še več, ampak smo bili omejeni s številom strani. Zdi se mi pogumno, da se je urednik Uroš Grilc odločil dva epa – *Bobre* in *Pod svobodnim soncem* – spraviti v strip. Oba stripa lahko razumemo kot predpripravo za film, če se nekoč odpre priložnost. Takšni so tudi odzivi nekaterih bralcev: da sicer ni film, ampak super, da je vsaj strip. Sicer pa menim, da sodobna družba potrebuje kompleksnejša vprašanja in odgovore.

Se vama tovrstni teksti zdijo – četudi so do neke mere zastareli, anahronistični – kljub temu vredni, da se jih lotevamo v stripovski formi? Osebno bi denimo raje ob tako velikem vložku brala vajin avtorski strip, ne priredbe.

Tadej Golob: Nekje se moraš naučiti. Jaz se raje učim na Jalnovem kot lastnem tekstu. Kot rečeno pa zdaj z Devetakom ustvarjava strip po moji predlogi. Strip se mi zdi čudovit medij. Sploh, ker ni treba meni risati, sicer se mi ne bi zdel tako čudovit. (smeh)

Peter Škerl: Tadej mi ni dajal nobenih napotkov oziroma opisov, kako naj bi bile stvari videti. To mi je bilo všeč. Presenetila sva drug drugega. Doslej je bilo prodanih že skoraj tisoč izvodov, tako da zanimanje kar raste. Tudi izposoja v knjižnicah je dobra.

Kam pa so jih umestili v knjižnicah, za otroke oziroma mladostnike ali odrasle bralce?

Tadej Golob: Jaz mislim, da so *Bobri* strip za odrasle bralce, denimo od šestnajstega leta dalje.

Peter Škerl: Se strinjam.